

EVALUATIERAPPORT

PROEFSLEUVENONDERZOEK

OUDE TORENSTRAAT 1-3

TE HILVERSUM

GEMEENTE HILVERSUM

Archeologie

Evaluatierapport proefsleuvenonderzoek Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum in de gemeente Hilversum

Opdrachtgever | Ten Brinke Bouw B.V.
Burgemeester van der Zandestraat 21
7051 CS Varsseveld

Rapportnummer | 3745.005
Versienummer | 1
Datum | 23 september 2020

Vestiging | Overijssel
Wilhelm Röntgenstraat 7a
8013 NE Zwolle
088 - 5001600
zwolle@econsultancy.nl

Opsteller | Dhr. drs. M.C.M. Komen

Paraaf |

Autorisatie | Dhr. drs. E. Louwe

Paraaf |

© Econsultancy bv, Zwolle
Foto's en tekeningen: Econsultancy bv, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Econsultancy aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN: 2210-8777 (Analoog rapport)
ISSN: 2210-8785 (Digitaal rapport E-depot)

Administratieve gegevens plangebied	
Projectcode	3745.005
Toponiem	Oude Torenstraat 1-3
Opdrachtgever	Ten Brinke Bouw B.V.
Gemeente	Hilversum
Plaats	Hilversum
Provincie	Noord-Holland
Kadastrale gegevens	gemeente Hilversum, sectie N, nummers 6422 en 8482
Omvang plangebied	circa 1.430 m ²
Omvang onderzoeksgebied	circa 1.430 m ²
Kaartblad	32 A (1:25.000)
coördinaten centrum plangebied	X: 140.1756 / Y: 470.687
Bevoegde overheid	Gemeente Hilversum
Deskundige namens de bevoegde overheid	Mevr. A. Koenders Postbus 9900 1201 GM Hilversum T. 035-6292629 E: a.koenders@hilversum.nl
ARCHIS3 Onderzoeksmeldingsnummer (OM-nr.)	4871927100
Archeoregio NOaA	Utrechts-Gelders zandgebied
Beheer en plaats documentatie	Econsultancy, Zwolle/ Provinciaal Archeologisch Depot Noord-Holland Huis van Hilde, Westerplein 6, 1901 NA Castricum
Uitvoerders veldwerk	Econsultancy, dhr. M.C.M. Komen Ma, mevr. M. Derks Ma, dhr. ir. E.M. ten Broeke, mevr. A.H. Gerritsen Ba, dhr. P. de Heer.
Grondverzet	Dhr. W. Groen (grondwerkersbedrijf: H. van de Meent & zn)
Doorlooptijd	3 juli tot 17 juli 2020 (totaal 3 velddagen)

Kwaliteitszorg

Econsultancy is gecertificeerd voor onder meer voor protocollen 4001, 4002, 4003 en 4004 van de BRL SIKB 4000.

Betrouwbaarheid

Dit onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd, conform de toepasselijke en van kracht zijnde regelgeving en de richtlijnen die zijn opgesteld in het Programma van Eisen: Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum in de gemeente Hilversum. PvE nr. 3745.004 (19-06-2020).

Disclaimer

Onderhavig evaluatierapport betreft een voorlopige interpretatie van de onderzoeksresultaten en een uitwerkingsvoorstel. Hieraan kunnen geen rechten worden ontleend. Bij vragen betreffende het onderstaande kan contact worden opgenomen met de projectleider M.C.M. Komen

Samenvatting

Tussen 3 juli en 17 juli 2020 heeft Econsultancy in opdracht van Ten Brinke Bouw B.V. een archeologisch onderzoek uitgevoerd op een perceel aan de Kerkbrink 16 en Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum. Achtergrond voor het onderzoek zijn de sloop-nieuwbouw-plannen op de onderzoekslocatie. Specifiek gaat het daarbij om de aanleg van een parkeerkelder op het terrein. De werkzaamheden die gepaard gaan met de aanleg van de kelder vormen mogelijk een bedreiging voor eventuele archeologische resten in de bodem. Doel van het proefsleuvenonderzoek (IVO-P) was het bepalen of zich ter plaatse archeologica in de bodem bevindt. Deze zijn inderdaad aangetroffen.

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn, voornamelijk in de bovenste 20 tot 60 cm onder maaiveld, restanten van bebouwing gevonden die in verband kunnen worden gebracht met de historische kern van Hilversum. Opvallende structuren zijn een kelder in werkput 1 en een fundering met beerput in werkput 2. Beide structuren zijn zichtbaar op oude kadastrale kaarten van het plangebied. De sporen, direct naast deze fenomenen zijn vermoedelijk in verband te brengen met deze structuren. Uit de vulling van verschillende afvalkuilen en de aangetroffen fossiele akker/cultuurlagen is een hoeveelheid vondstmateriaal verzameld. Daarbij gaat het hoofdzakelijk om gedraaid aardewerk, pijpenaardewerk, bouwmetaal en in mindere mate dierlijk bot, metaal en glas. De datering van dit materiaal lijkt overeen te komen met de op basis van het vooronderzoek verwachte vindplaats uit de Nieuwe tijd (1700-1900).

Selectieadvies

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn de restanten van archeologische structuren aangetroffen, die in verband kunnen worden gebracht met de historische stadskern van Hilversum (Nieuwe tijd, 1700-1900). Op een aantal dieper gefundeerde bouwstructuren na bevinden de meeste archeologische resten zich direct onder het straatniveau tot op een diepte van 60 tot 70 cm onder maaiveld. De initiatiefnemer is voornemens de bestaande fietsenstalling en kantoorpanden aan de Oude Torenstraat 1 en 3 te slopen, om vervolgens de nieuwbouw van een ondergrondse parkeerkelder te realiseren (Figuur 11). De parkeerkelder zal tot een diepte van circa 3 m -mv worden aangelegd. Gezien de diepteligging van de aangetroffen archeologische resten (0-70 cm -mv), is het de verwachting dat deze tijdens de nieuwbouw zullen worden verstoord. Econsultancy adviseert daarom om binnen het plangebied een opgraving (DO) uit te voeren, gericht op de onbebouwde delen van het terrein en op de plek waar nu de fietsenstalling nog staat. De te slopen hoogbouw Oude Torenstraat 1 en 3 valt buiten het advies aangezien de bodem hier waarschijnlijk sterk verstoord is door fundatiewerk van die hoogbouw. Datzelfde geldt voor de uiterste zuidwesthoek van werkput 3. Dit deel van het terrein is grotendeels diep verstoord in een (sub)recent verleden. De opdrachtgever heeft voorts aangegeven dat het terrein op deze plaats niet geroerd zal worden waardoor onderzoek op dit deel van het terrein niet wordt geadviseerd (Figuur 12).

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	1
2	LOCATIEGEGEVENS	2
3	AANLEIDING	2
4	ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED	3
5	METHODIEK VELDONDERZOEK	3
6	VOORLOPIGE RESULTATEN VELDWERK.....	4
6.1	Bodemopbouw.....	5
6.2	Sporen	6
6.2.1	Historische bebouwing zichtbaar op kaarten vanaf begin 19 ^e tot aan de tweede helft 20 ^e eeuw.	8
6.2.2	Waardering Sporen en structuren.	11
6.3	Vondsten.....	12
6.4	Waardering Materiaal	13
7	SYNTHESE.....	14
7.1	Samenvatting.....	14
7.2	Recapitulatie doelstellingen en onderzoeksvragen	14
8	ADVIES.....	14

LIJST VAN TABELLEN

- Tabel I.** *De hoeveelheid aangetroffen vondstmateriaal per categorie.*
Tabel II. *Uitwerken metaal*

LIJST VAN AFBEELDINGEN

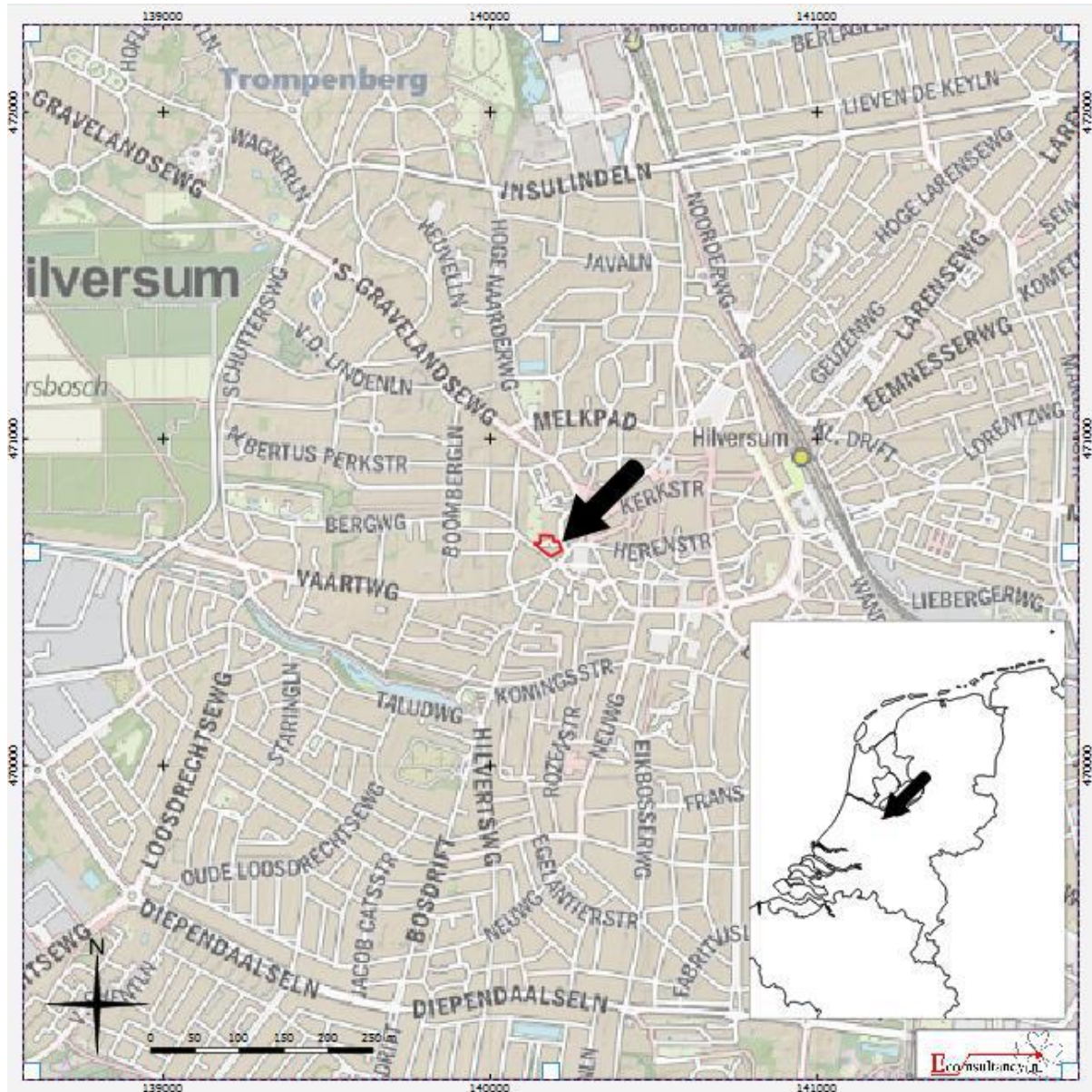
- Figuur 1 Situering van het plangebied binnen Nederland.
Figuur 2 Detailkaart van het plangebied.
Figuur 3 Onderzoek naar de gevonden kelder (S1.8).
Figuur 4 Proefsleuven geprojecteerd op de luchtfotokaart, binnen het plangebied.
Figuur 5 werkput 1, vlak 1. Profiel 1.
Figuur 6 Overzicht archeologische resten gevonden op de onderzoekslocatie Oude Torenstraat 1-3 Hilversum.
Figuur 7 Overzicht historische bebouwing en aangelegde werkputten in kleur geprojecteerd op de kaart van het plangebied.
Figuur 8 Allesporenkaart werkput 1.
Figuur 9 Allesporenkaart werkput 2.
Figuur 10 Allesporenkaart werkput 3.
Figuur 11 Plattegrond nieuwe situatie onderkeldering.
Figuur 12 De geadviseerde zone (blauwe arcering) met betrekking tot een vervolgonderzoek.

BIJLAGEN

- Bijlage 1** *Sporenljst*
Bijlage 2 *Vondsten/monsters (de)selectie- analyselijst*

1 INLEIDING

Econsultancy heeft in opdracht van Ten Brinke Bouw B.V. een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd voor de aanleg van een ondergrondse parkeerkelder met een bovengelegen appartementencomplex in het plangebied aan de Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum (Figuur 1 en Figuur 2)

Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum.

Situering van het plangebied binnen Nederland (bron : <http://gis.kademo.nl/gs2/wms>)

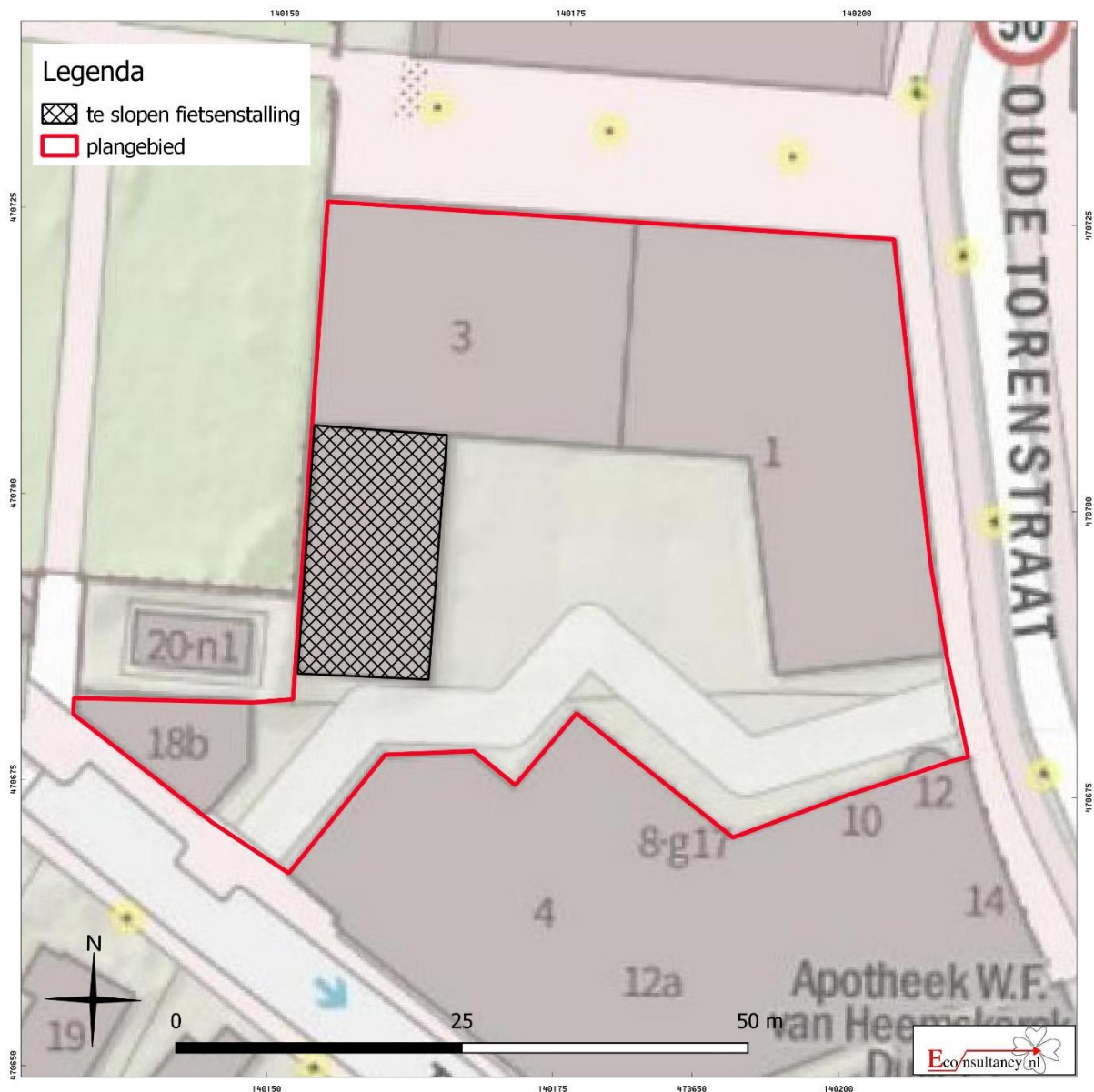
Legenda

 Plangebied

Figuur 1 Situering van het plangebied binnen Nederland.

2 LOCATIEGEGEVENS

Het plangebied heeft een oppervlakte van 1.430 m² en ligt centraal in het centrum van Hilversum. Noordoostelijk van het plangebied ligt herkenbaar de hervormde Grote kerk.

Figuur 2 Detailkaart van het plangebied.

3 AANLEIDING

Op de locatie in het plangebied wordt nieuwbouw gerealiseerd. Onderdeel van het plan is de sloop van de bestaande fietsenstalling alsmede de bestaande kantoorgebouwen aan de Torenstraat 1 en 3 en vervolgens nieuwbouw van een ondergrondse parkeerkelder met daarboven een 71-tal woonappartementen (Figuur 2). De bevoegde overheid heeft op basis van een archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek besloten dat er een vervolgonderzoek moet plaatsvinden in de

.....

vorm van proefsleuven (IVO-P). Op basis van de resultaten van dit onderzoek dient te worden gekeken of er archeologische vervolgstappen moeten worden ondernomen. De ontgravingsdiepte bedraagt circa 3 m onder maaiveld, terwijl mogelijke archeologische restanten worden verwacht op een diepte van tussen 20 en 60 cm -mv. Verwachte effecten van de vergunningsplichtige activiteit op het archeologisch bodemarchief: daar waar de bodem wordt geroerd zullen de op basis van het vooronderzoek eventueel aanwezige archeologische waarden verloren gaan.

4 ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED

Op grond van de resultaten van het archeologisch vooronderzoek is gebleken dat ter plaatse van de huidige percelen aan de Kerkbrink 16 en de Oude Torenstraat 1-3, aan het begin van de 19^e eeuw meerdere woningen en een schuur stonden. De onbebouwde delen waren in gebruik als tuin/erf. Langs de zuidwestelijke zijde lag de voorloper van de Torenlaan, ten oosten lag de Kerkbrink. De voorloper van de huidige Oude Torenstraat en Kerkbrink, was genaamd De Doodweg en was gelegen tussen de kerk en de direct ten zuidwesten van het plangebied gelegen begraafplaats. De begraafplaats 'Het Hof' dateert van 1793 en was aan het begin van de 19^e eeuw vanaf De Doodweg te bereiken over een ten noorden van het plangebied gelegen laan. In de loop van de 19^e en de eerste helft van de 20^e eeuw bleef deze situatie grotendeels ongewijzigd. Op de topografische kaart uit 1952 is te zien dat er grootschalige, aaneengesloten bebouwing werd gerealiseerd. In het noordelijke deel was nog sprake van enkele verspreid gelegen gebouwen. Uit de kadastrale kaart uit de periode 1960-1969 blijkt dat de bebouwing in het noordelijke deel van het plangebied bestond uit een open loods, twee bedrijfsruimtes en een klein deel van de woning aan de Oude Torenstraat 1. Deze bebouwing is in de tweede helft van de 20^e eeuw gesloopt om plaats te maken voor het huidige kantoorgebouw aan de Oude Kerstraat 1 - 3.

5 METHODIEK VELDONDERZOEK

Naast de eisen zoals omschreven in het PvE is het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen en normen zoals aangegeven in het protocol 4004 als onderdeel van de BRL 4000.

De werkzaamheden hebben plaatsgevonden met behulp van een graafmachine uitgerust met een gladde bak. De vlakken zijn ingemeten met een Rover GPS en RTS en gefotografeerd. De coupes en profielen zijn gefotografeerd met een digitale camera en digitaal ingetekend op een Panasonic Toughbook. Het vlak en de stort is met een metaaldetector onderzocht.

Figuur 3 Onderzoek naar de gevonden kelder (S1.8).

6 VOORLOPIGE RESULTATEN VELDWERK

Het totale oppervlak van de archeologische werkzaamheden bedroeg circa 1.430 m²; het onderzoek is gedocumenteerd in drie werkputten (Figuur 4). In de werkputten is één archeologisch sporenvlak aangelegd in de top van de C-horizont van de dekzandafzettingen (diepte proefsleuven telkens ongeveer 1 m beneden maaiveld). In alle proefsleuven zijn archeologische indicatoren aangetroffen, waarbij het gaat om zowel resten van sporen alsmede vondsten. In de onderstaande paragrafen worden deze nader toegelicht.

Figuur 4 Proefsleuven geprojecteerd op de luchtfotokaart, binnen het plangebied.

6.1 Bodemopbouw

De natuurlijke bodemopbouw is vergelijkbaar met de verwachting op basis van het vooronderzoek. Als voorbeeld is gekozen hieronder werkput 1 profiel 1 als afbeelding op te nemen. Vanaf de top is de bodemopbouw als volgt (zie Figuur 5):

1. Bestrating (bovenzijde op circa 10,55 m +NAP).
2. Geelgrijs pakket, z3s1+ puin1+grind1= recente ophoging in verband met straatwerk (bovenzijde op circa 10,40 m +NAP).
3. Donkerbruingrijs, gebioturbeerd pakket, z3s1 +puin1 =fossiele akkerlaag/cultuurlaag (datering tussen circa 1700-1900) (bovenzijde op circa 10,16 m +NAP).

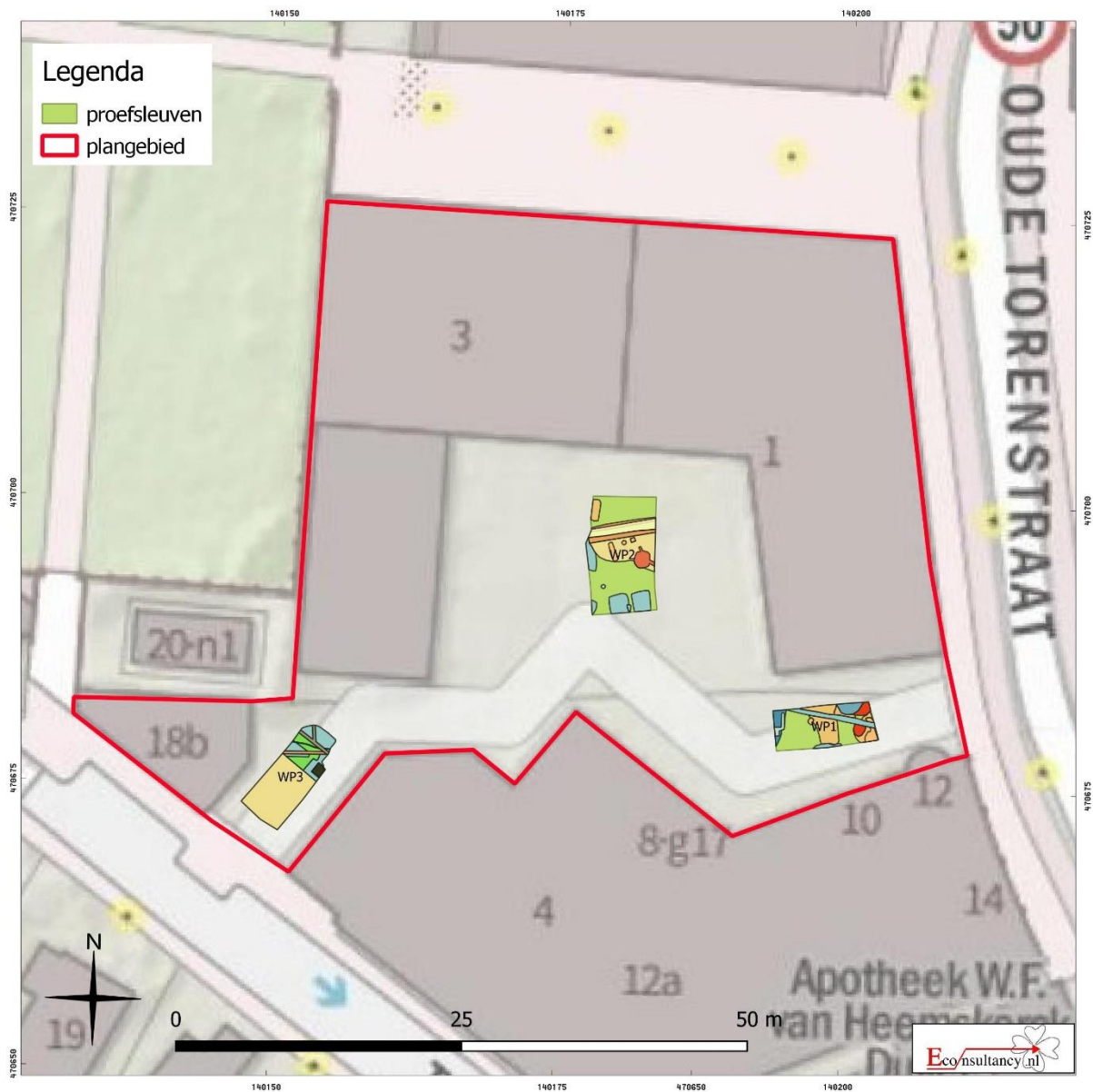
4. Geelgrijs pakket, z3s1 + grind1=natuurlijke ondergrond (C-horizont) (bovenzijde op circa 9,90 m +NAP).

Figuur 5 werkput 1, vlak 1. Profiel 1.

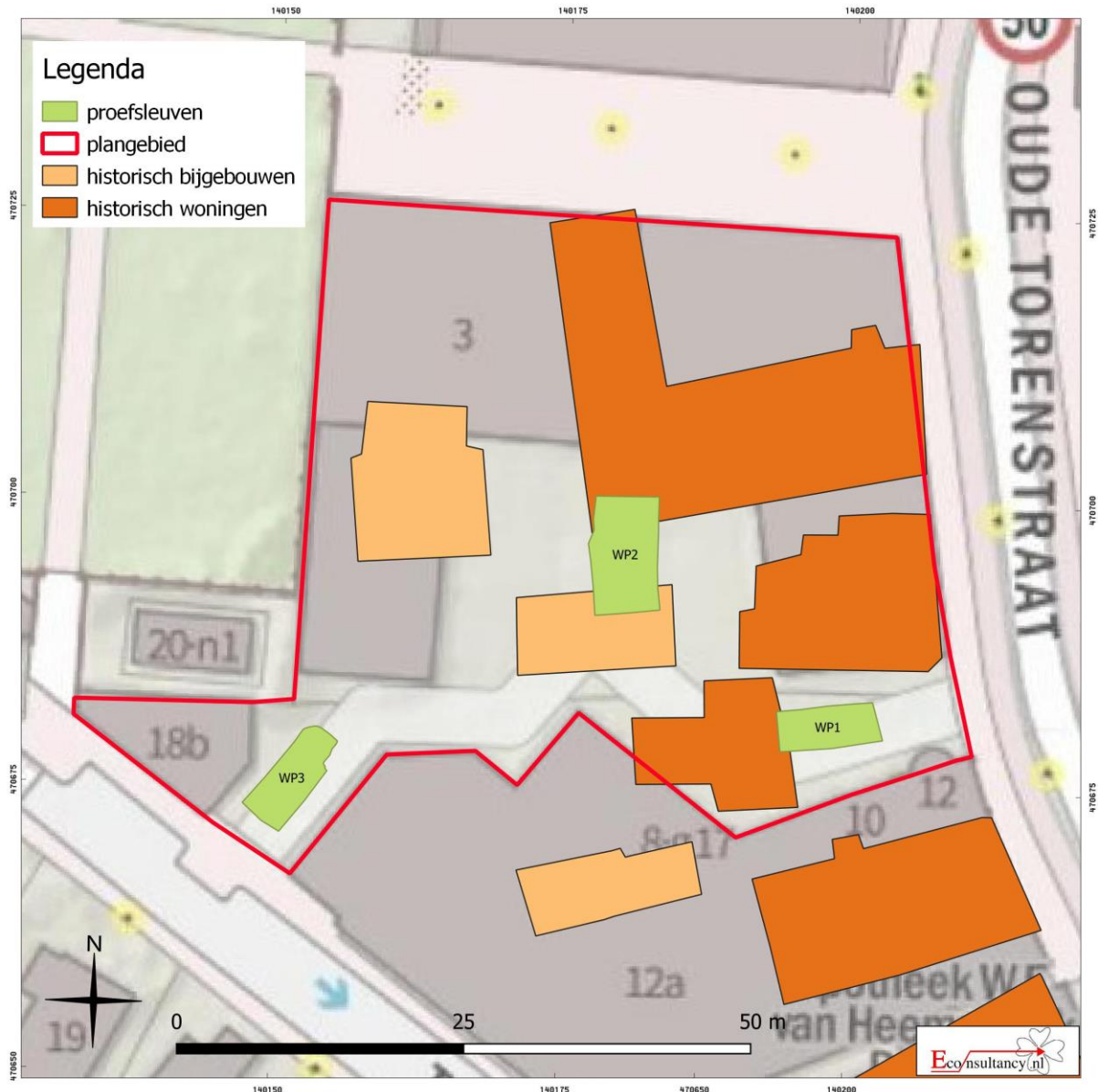
6.2 Sporen

Er zijn in de werkputten 26 archeologische spoornummers geregistreerd (bijlage 1). Het totaal aantal sporen ligt iets hoger, omdat een deel van de sporen vanwege hun samenstelling en/of erin aanwezig vondstmateriaal, direct als recent antropogeen konden worden geïnterpreteerd; deze zijn verzameld onder spoornummer 999. Tijdens de werkzaamheden is een percentage van de sporen, behalve de genoemde recente, gecoupeerd, gefotografeerd en getekend. Naast recente en natuurlijke sporen zijn de volgende sporen aangetroffen: muurwerk, vloerwerk, beerput en kuilen (Figuur 6). De sporen worden hieronder per proefsleuf besproken.

Figuur 6 Overzicht archeologische structuren en sporen aangetroffen op de onderzoekslocatie Oude Torenstraat 1-3 Hilversum.

6.2.1 Historische bebouwing zichtbaar op kaarten vanaf begin 19^e tot aan de tweede helft 20^e eeuw.

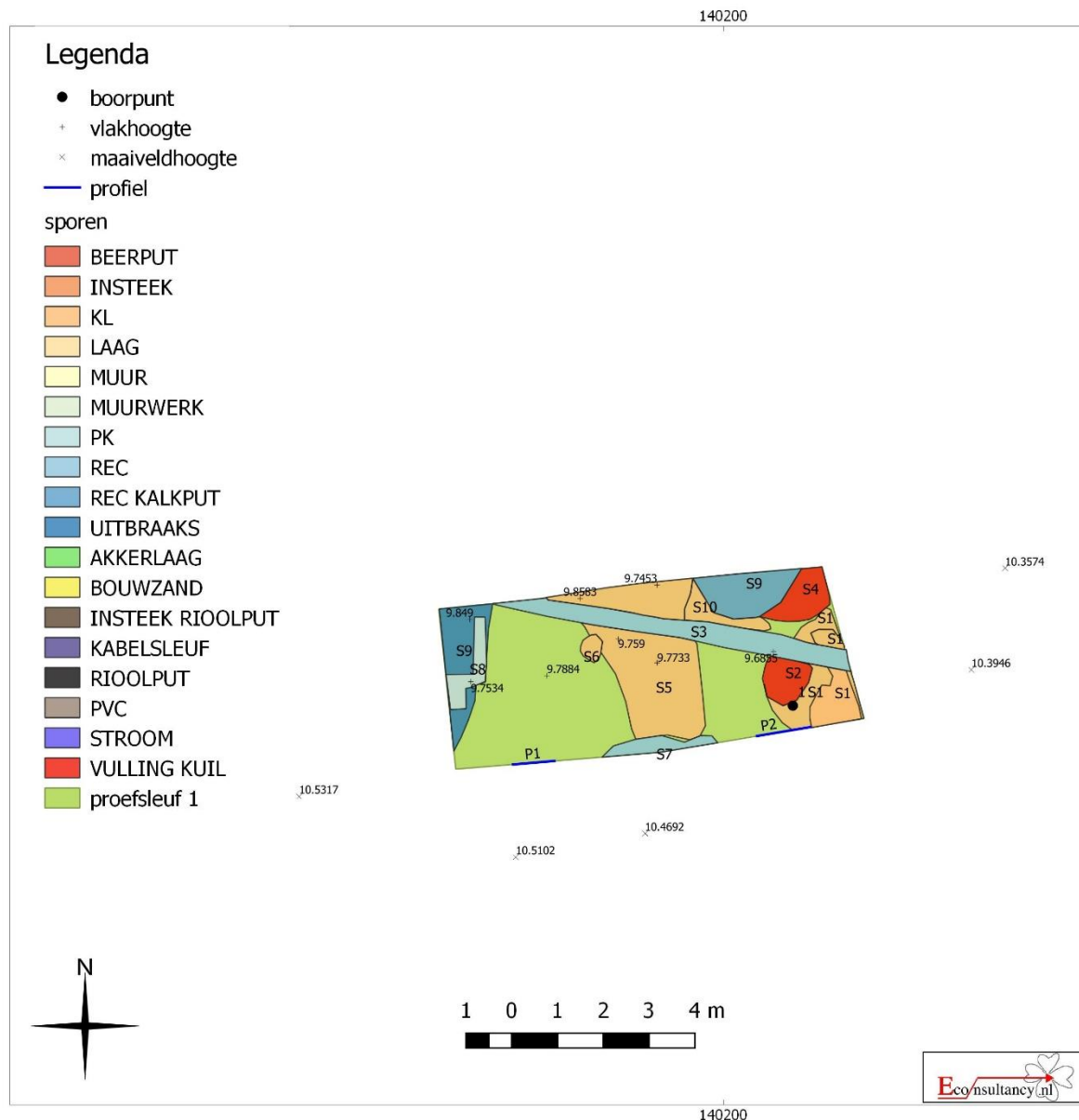

Figuur 7 Overzicht historische bebouwing en aangelegde werkputten in kleur geprojecteerd op de kaart van het plangebied.

Werkput 1

In de uiterste westzijde van de proefsleuf (Figuur 8) is de oostelijke zijkant van muurwerk (S8) aangekomen. Het gaat daarbij om een éénsteensmuurwerk (Figuur 3). Aan de buitenzijde is het muurwerk grof afgewerkt. De muur bestaat uit een opeenstapeling van negen lagen baksteen (hoogte: 56 cm). Het muurwerk is op staal geconstrueerd. De bakstenen zijn in wildverband opgestapeld en het gemiddelde formaat van de (handgevormde) bakstenen bedraagt: L>220 x 90/100 x 50 mm. Het muurwerk grenst in het zuiden aan een versmalling waarbij het vermoedelijk gaat om de opening naar een andere kamer of verdieping. Onduidelijk is of de opening wijst op gebruik van een ruimte als opkamer

of als kelder. Opvallend is dat op de kaart uit 1811-1832 op de plek van het muurwerk een driehoekig gebouw zichtbaar is. Het muurwerk maakt vermoedelijk onderdeel uit van deze historische bebouwing. Ten oosten van het intacte is een aantal afvalkuilen aangetroffen (S1, 2, 4 en 6). Waarschijnlijk moet laag S1.5 worden geïnterpreteerd worden als fossiele akker of cultuurlaag. Gezien het vondstmateriaal aangetroffen in de kuilen en laag gaat het hierbij om resten en activiteiten die verband houden met de bewoning uit die periode (1811-1832 Figuur 7). Uit jongere periode dateert een kalkput (S9). Deze staat vermoedelijk in verband met de bestaande bouw.

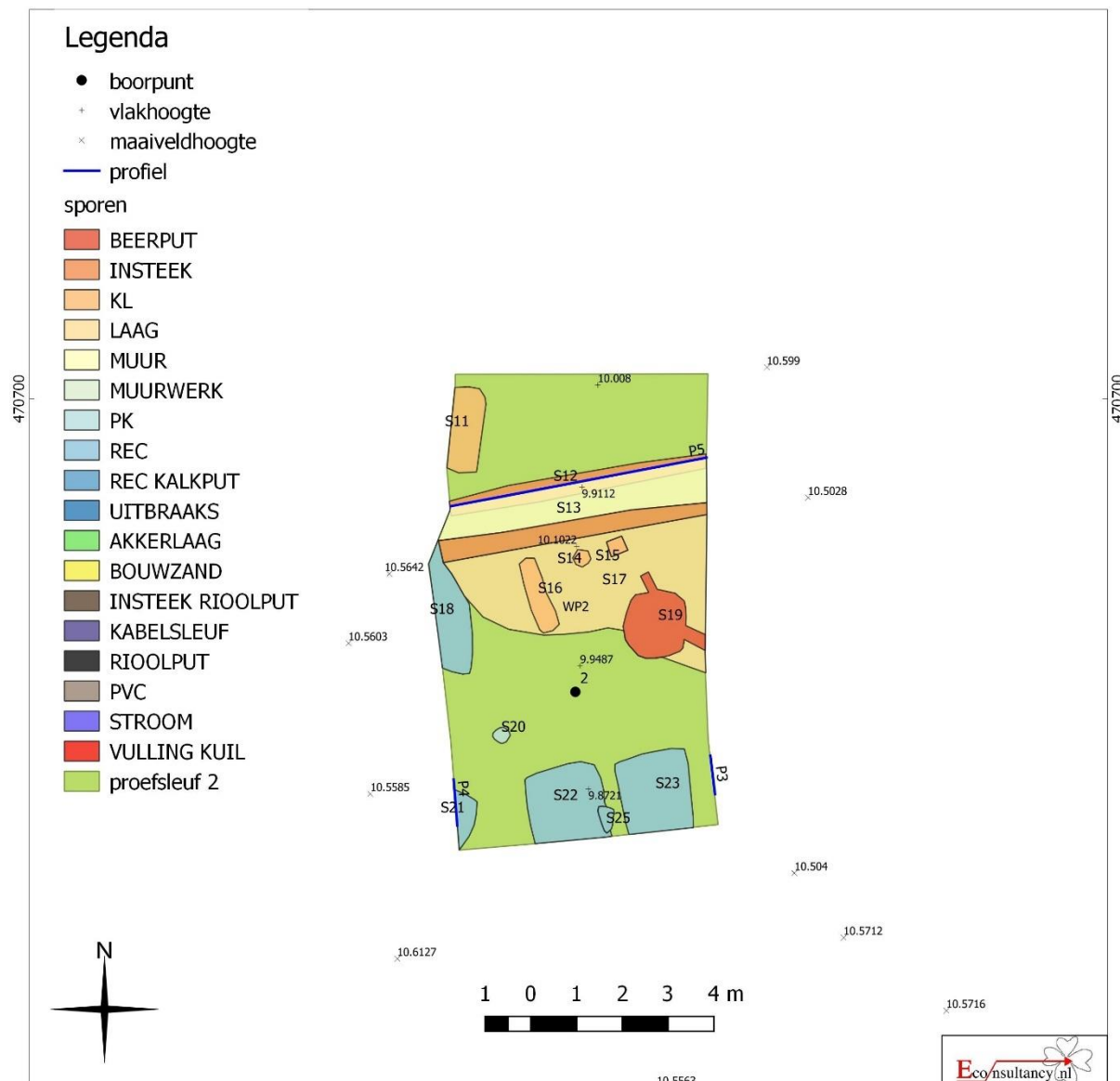
Figuur 8 Allesporenkaart werkput 1.

Proefsleuf 2

In het noordelijk deel van de werkput (Figuur 9) is muurwerk (S13) aangetroffen met een zuidwest bij noordoostelijke richting. Aan weerszijden van het muurwerk is een insteek zichtbaar (S12). Het muurwerk bestaat uit een laag van maximaal drie gestapelde rijen baksteen (formaat: 190 x 90 x 40

cm). De gebruikte bakstenen zijn gestandaardiseerd, vermoedelijk rode IJsselstenen. Het formaat van de enkelsteens muur bedraagt: L 5,80 x B 0,44 m. Het binnendeel van het gebouw bevond zich vermoedelijk ten noorden van de muur. Hier is op enkele plaatsen een laag in verband liggende bakstenen waargenomen. Op de kadastrale kaarten zijn meerdere gebouwen zichtbaar die kunnen worden gekoppeld aan dit muurwerk (Figuur 7).

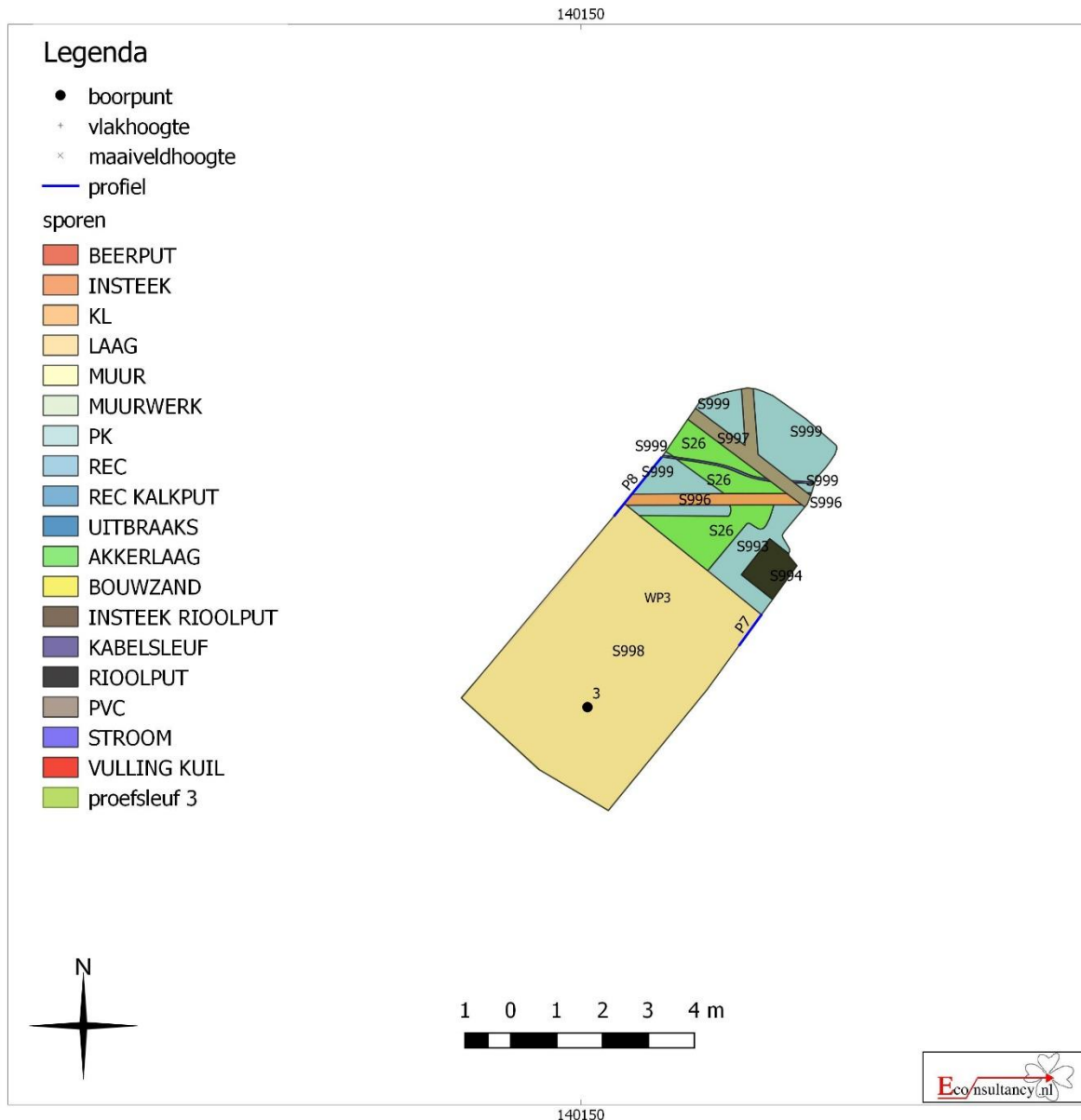
Zuidoostelijk van de muur is de bovenzijde van een conische, opgemetselde, beerput aangetroffen. Aan de noordwestelijke en oostzijde van de beerput zijn gresbuizen verbindingsbuizen gevonden. Gezien het leidingwerk aan de noordoostzijde was de beerput vermoedelijk in gebruik door de bewoners van de aanpalende, hierboven aangehaalde ruimte (fundering, S13). In het zuidelijk deel van de proefsleuf zijn verschillende (sub)recente kuilen gevonden die als uitgraafkuilen geïnterpreteerd kunnen worden, behorende tot de historische bebouwing ter plaatse (Figuur 7). De kuilen zijn van gelijke omvang en liggen op korte afstand uit elkaar.

Figuur 9 Allesporenkaart werkput 2.

Proefsleuf 3

De bodem is ter plaatse van deze proefsleuf (Figuur 10) grotendeels verstoord. Alleen in het centraal noordelijk deel is een intact bodempakket (S3.26) aangetroffen, waarbij het, gezien de vondsten vermoedelijk gaat om een fossiele akker/cultuurlaag. De werkput is aangelegd buiten het deel van het terrein dat in het vervolg sterk verstoord gaat worden. De verstoringen aangetroffen in de werkput vormen de begrenzing

Figuur 10 Allesporenkaart werkput 3.

6.2.2 Waardering Sporen en structuren.

De bouwsporen in werkput 1 dateren uit de eerste helft van de 19^e eeuw. Dit geldt ook voor de fossiele akker/cultuurlagen in de werkputten 1 en 2. De bebouwing in proefsleuf 2 dateert uit een jongere periode (begin 20^e tot tweede helft 20^e eeuw). Dit is gebaseerd op de historische bebouwing (Figuur

7), in combinatie met de gevonden beerput centraal in de werkput en de aangetroffen vondsten. Daarnaast zijn in proefsleuf 3 vooral veel verstoringen aangetroffen. Duidelijk is dat de bodem ter plaatse grotendeels in een recent verleden, sterk is geroerd (m.u.v. het akkerpakket, S26, in het noordoosten). In aanvulling hierop kan gesteld worden dat de proefsleuf is aangelegd op een plek die tijdens de nieuwbouw niet geroerd zal worden (Figuur 11). De meerwaarde van deze werkput ligt in het begrenzen van de zuidwestelijke zone op het gebied van intacte archeologica. Een gegeven waarover tijdens het vooronderzoek geen uitsluitsel kon worden gegeven.¹

6.3 Vondsten

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn 26 vondstnummers geregistreerd, verdeeld over de onderstaande categorieën (tabel I). Het vondstmateriaal is gewassen, gedroogd en gesplitst. Het keramiek, bouwmaterialen en metaal is tijdens de eerste fase van de uitwerking voor deze evaluatie basaal gede-termineerd/gewaardeerd. De monster zouden, indien wenselijk, nog door een specialist dienen te worden gewaardeerd op geschiktheid voor biologisch of dateringsonderzoek.

Tabel I. De hoeveelheid aangetroffen vondstmateriaal per categorie.

vondstcategorie	subsoort	aantal	datering
Keramiek (gedraaid)		78	ca. 1700-1950
glas		2	indetermineerbaar
bouwmaterialen	grofkeramiek en mortel	28	ca. 1650-1950
	schelp (mortel)	1	ca. 19 ^e eeuw-midden 20 ^e eeuw
	houtskool (schelpkalkbrand)	1	ca. 19 ^e eeuw-midden 20 ^e eeuw
metaal	Munt (koperen duit)	1	ca. 17 ^e eeuw-1816
	lood	2	indetermineerbaar
dierlijk bot		15	indetermineerbaar
natuursteen	Leisteen (daklei)	3	indetermineerbaar

Aardewerk

Het gedraaide aardewerk bestaat uit 78 scherven, waarbij onderscheid kan worden gemaakt tussen pijp-aardewerk en gebruiksaardewerk zoals steengoed, majolica, faience, roodbakkend aardewerk, porselein en industrieel wit. Het meeste aardewerk is aangetroffen in sporen, waarbij het materiaal vooral uit de kuilen komt. De fragmenten aardewerk komen in aanmerking voor nadere uitwerking door een materiaalspecialist. Hiermee kunnen de aangetroffen sporen en structuren nader worden gedateerd. Er zijn geen voorwerpen die naar de mening van de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog gerestaureerd, geconserveerd of gedeselecteerd hoeven worden. Aanbevolen wordt door de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog om alle voorwerpen conform KNA 4.1 en het PvE uit te werken.

Glas

Er zijn twee scherven glas aangetroffen. Het gaat hierbij om twee indetermineerbare fragmenten. Gezien de fragmentarische aard komen de stukken glas niet in aanmerking voor nadere uitwerking. Van het glas hoeven naar de mening van de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog geen objecten gerestaureerd, geconserveerd of geselecteerd te worden. Aanbevolen wordt door de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog om alle vondsten conform KNA 4.1 en het PvE uit te werken.

Bouwmaterialen

¹ Broeke, E.M. ten, 2020: *Archeologisch Programma van Eisen (PvE) Kerkbrink 16 en Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum, Doetinchem (PvE nummer: 3745.004)*, p.9.

De categorie bouwmaterialen bestaat uit een combinatie van baksteen, mortel, Nederlandse (wand)tegels, stukken dakpan. Indien aan de juiste voorwaarden wordt voldaan, is het mogelijk goed doorbakken bakstenen op basis van omvang te dateren. Van belang hierbij is een bouwhistorisch onderzoek naar de lokale historische gebouwen (onderzoek waarbij onder meer gebruik is gemaakt van primair ingezette baksteen en dendochronologie). De gegevens van een dergelijk onderzoek kunnen worden vergeleken met de resultaten uit onderhavig onderzoek. Zonder bouwhistorisch onderzoek als onderbouwing kunnen slechts globale opmerkingen gemaakt worden over dimensie in relatie tot datering. De gebroken Nederlandse (wand)tegel kan op basis van dikte en voorstelling gedateerd worden. De mortel gebruikt in de kelder (S1.8) bestaat uit schelpkalk. Tijdens het veldonderzoek is één van de schelpjes meegenomen. Daarnaast is uit de mortel een brok houtskool verzameld. Dit brokje heeft te maken met de productie van schelpkalk (kalkbrand). Zowel de schelp als het houtskool worden daarom meegenomen in de specialistenrapportage. Aanbevolen wordt om alle vondsten conform KNA 4.1 en het PvE uit te werken, er hoeven naar de mening van de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog geen vondsten geconserveerd of gedeselecteerd te worden.

Metaal

Het metaal bestaat uit twee stukjes lood waarvan het gebruik niet meer met zekerheid kan worden vastgesteld. Daarnaast is een sterk afgesleten koperen munt (Duit) gevonden waarvan met moeite het opschrift kan worden gelezen. Gezien de slechte staat van de munt en het lood wordt geadviseerd deze te laten onderzoeken door een materiaalspecialist maar niet te conserveren en na afronding van het onderzoek deze te deselecteren.

In tabel II is een overzicht gegeven van de verschillende behandelwijzen en het aantal objecten dat hiervoor geselecteerd is. Voor een compleet overzicht wordt verwezen naar bijlage 2.

Tabel II. Uitwerken metaal

soort onderzoek	aantal	opmerkingen
conserveren		
röntgen en indien nodig conserveren		
deponeren zonder determinatie		
deselectie	3	Na beschrijving deselecteren.

Dierlijk bot

Er zijn 14 fragmenten dierlijk bot verzameld. In alle gevallen gaat het daarbij om restmateriaal dat niet in verband is aangetroffen (wellicht slachtafval). Geadviseerd wordt de losse fragmenten niet verder te laten uitwerken dooreen materiaal specialist. Geen van de botten hoeft volgens de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog geselecteerd te worden voor conservering, restauratie of deponering.

Natuursteen

Het aangetroffen natuursteen moet geïnterpreteerd worden als bouw materiaal (daklei). Geadviseerd wordt de dakleien mee te nemen tijdens de uitwerking van de (grofkeramische) bouwmaterialen. Geen van de vondsten hoeft volgens de bij dit project betrokken Senior KNA-Archeoloog geconserveerd, gerestaureerd of geselecteerd te worden.

6.4 Waardering Materiaal

Overzichtelijk kan gesteld worden dat de datering van de vondsten overeen komt met de resultaten uit het vooronderzoek 1700-1900.² Hierbij gaat het hoofzakelijk om gedraaid aardewerk, pijpenaardewerk, bouw materiaal en in mindere mate dierlijk bot en metaal. De vondsten corresponderen met de samenstelling van de aangetroffen bouwrestanten en de historische bebouwing zichtbaar op de oude

² Broeke, E.M. ten, 2020: *Archeologisch Programma van Eisen (PvE) Kerkbrink 16 en Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum, Doetinchem* (PvE nummer: 3745.004).

kadastrale kaarten (zie projectie Figuur 7). Gecombineerd vormen de historisch kadastrale gegevens, de gevonden (bouw)sporen en de vondsten een belangrijke aanwijzing voor bewoningsactiviteit ter plaatse, die in verband kan worden gebracht met de historische stadskern van Hilversum.

7 CONCLUSIE

7.1 Recapitulatie doelstellingen en onderzoeksvragen

Op basis van de gegevens van het archeologisch onderzoek kunnen onderstaande, in het PvE opgenomen, onderzoeksvragen beantwoord worden.³ Nieuwe vragen behoeven daarom niet geformuleerd te worden.

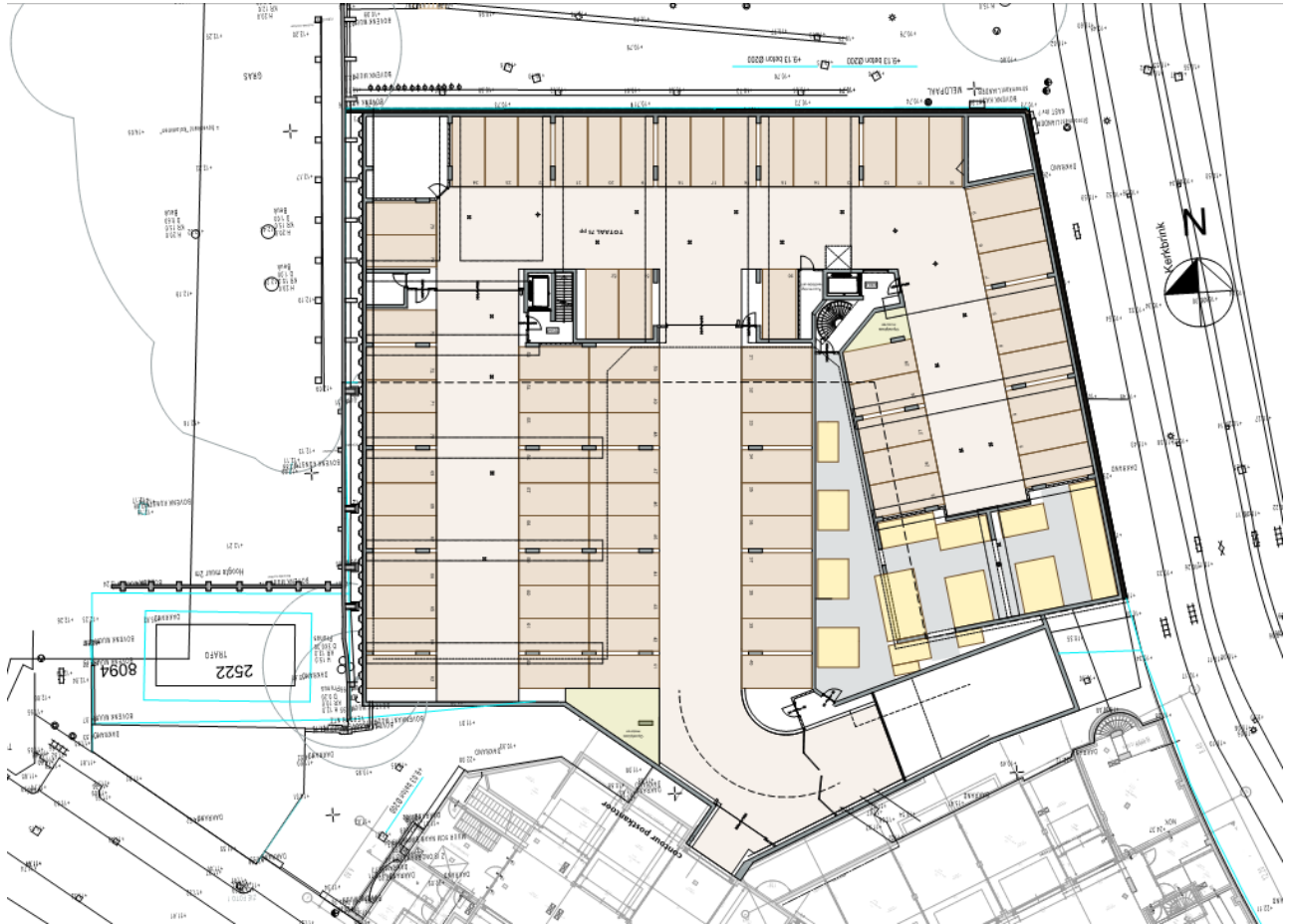
1. Zijn ter plaatse van het plangebied archeologische resten aanwezig in de vorm van grondsporen, vondsten en/of vondstconcentraties en zijn deze meer specifiek te relateren aan historische bewoningsactiviteiten die binnen de historische dorpskern van Hilversum hebben plaatsgevonden?
2. Wat is de precieze aard, omvang, datering en conserveringstoestand van de archeologische resten c.q. de aard en datering van de fossiele akkerlaag/cultuurlaag of ophogingslagen?
3. Wat is de ruimtelijke verspreiding van de archeologische resten, zowel in horizontale als verticale (stratigrafische) zin?
4. Wat is de fysieke kwaliteit van sporen en vondsten?
5. Wat kan op basis van de bodemprofielen en vondsten gezegd worden over de ontstaansgeschiedenis van het gebied en de daarmee gepaarde gaande veranderingen in het landschap (landschapsgenese)?
6. Waar en in welke mate is de oorspronkelijke bodemopbouw verstoord en tot welke diepte?
7. Maakt de vindplaats (c.q. de vindplaatsen) deel uit van één of meerdere huisplaatsen/historische woonerven/percelen?
8. Zijn er gebouwsporen of afvalkuilen aanwezig die geassocieerd kunnen worden met een bepaalde nijverheid en zo ja, wat is de aard en datering ervan?
9. Wat is de relatie van de mogelijk aanwezige vindplaats met de eerder aangetroffen archeologische vondsten in de directe omgeving van de onderzoekslocatie?
10. Is er inzicht te krijgen in de omvang en begrenzing van de vindplaats?
11. Is de vindplaats, of zijn de vindplaatsen, behoudenswaardig? Zo ja, hoe kunnen de resten behaald blijven?

8 ADVIES

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn de restanten van archeologische structuren aangetroffen, die in verband kunnen worden gebracht met de historische stadskern van Hilversum (Nieuwe tijd, 1700-1900). Op een aantal dieper gefundeerde bouwstructuren na bevinden de meeste archeologische resten zich direct onder het straatniveau tot op een diepte van 60 tot 70 cm onder maaiveld. De initiatiefnemer is voornemens de bestaande fietsenstalling en kantoorpanden aan de Oude Torenstraat 1 en 3 te slopen, om vervolgens de nieuwbouw van een ondergrondse parkeerkelder te realiseren (Figuur 11). De parkeerkelder zal tot een diepte van circa 3 m -mv worden aangelegd. Gezien de diepteligging van de aangetroffen archeologische resten (0-70 cm -mv), is het de verwachting dat deze tijdens de nieuwbouw zullen worden verstoord. Econsultancy adviseert daarom om binnen het plangebied een opgraving (DO) uit te voeren, gericht op de onbebouwde delen van het terrein en op de plek waar nu de fietsenstalling nog staat. De te slopen hoogbouw Oude Torenstraat 1 en 3 valt buiten het advies aangezien de bodem hier waarschijnlijk sterk verstoord is door fundatiewerk van die hoogbouw. Datzelfde geldt voor de uiterste zuidwesthoek van werkput 3. Dit deel van het terrein is

³ Broeke, E.M. ten, 2020: *Archeologisch Programma van Eisen (PvE) Kerkbrink 16 en Oude Torenstraat 1-3 te Hilversum*, Doetinchem (PvE nummer: 3745.004).

grotendeels diep verstoord in een (sub)recent verleden. De opdrachtgever heeft voorts aangegeven dat het terrein op deze plaats niet geroerd zal worden waardoor onderzoek op dit deel van het terrein niet wordt geadviseerd (Figuur 12).

Figuur 11 Plattegrond nieuwe situatie onderkeldering.

Figuur 12 De geadviseerde zone (blauwe arcering) met betrekking tot een vervolgonderzoek.

Bijlage 1 Sporenlijst

Spoornummer	Werkput	Vlak	Aard	Kleur
1	1	1	KL	GRBRGEVL
2	1	1	KL	DOBRZW
3	1	1	REC	DOBRGRGEVL
4	1	1	KL	DOBR
5	1	1	KL	DOBRGEVL
6	1	1	KL	DOGRBR
7	1	1	REC	GEGRGEVL
8	1	1	MUURWERK	DRGRBR
9	1	1	REC KALKPUT	WIGR
10	1	1	KL	BRGEVL
11	2	1	KL	DOBR
12	2	1	INSTEEL	LIBRGEVL
13	2	1	KL	BRGRGEVL
15	2	1	KL	DOBR
16	2	1	KL	DRGRBR
17	2	1	KL	DRGRBR
18	2	1	REC	DRGRBR
19	2	1	BEERPUT	GRBR
20	2	1	PK	DOBR
21	2	1	REC	DOBR
22	2	1	REC	DOBR
23	2	1	REC	DOBR
25	2	1	REC	DOBR
26	3	1	LAAG	DOBR
993	3	2	REC INSTEEL	DOBR
994	3	1	REC KOLK	DOBR
996	3	1	REC PVC	DOGR
997	3	1	REC PVC	DOGR
998	3	1	REC	LIGR
999	3	1	REC KABEL	DOGR

Bijlage 2 Vondsten/monsters (de)selectie- analyselijst

Vondstnummer	Spoornummer	Aantal	Materiaal	Object	Advies	Opmerkingen
22		1	GLS		selectie	
26		1	GLS		selectie	
3	1	2	KER	BOUWMAT	selectie	
5	5	1	KER	BOUWMAT	selectie	
8	6	1	KER	BOUWMAT	selectie	
9	8	1	KER	BOUWMAT	selectie	wandtegel
10	8	1	KER	BOUWMAT	selectie	mortel
11	8	3	KER	BOUWMAT	selectie	mortel
13	1	2	KER	BOUWMAT	selectie	mortel
17	13	3	KER	BOUWMAT	selectie	mortel
18	13	2	KER	BOUWMAT	selectie	
19	12	1	KER	BOUWMAT	selectie	
19	12	1	KER	BOUWMAT	selectie	(wand)tegel
24		3	KER	BOUWMAT	selectie	
25		2	KER	BOUWMAT	selectie	
26		5	KER	BOUWMAT	selectie	
20	21	5	KER	INDUSWIT	selectie	
7	5	1	KER	MAJOLICA	selectie	
20	21	1	KER	MAJOLICA	selectie	
3	1	2	KER	PIJP	selectie	
3	1	3	KER	PIJP	selectie	
5	5	2	KER	PIJP	selectie	
5	5	5	KER	PIJP	selectie	
13	1	1	KER	PIJP	selectie	
13	1	1	KER	PIJP	selectie	
14		1	KER	PIJP	selectie	
19	12	1	KER	PIJP	selectie	
19	12	2	KER	PIJP	selectie	
20	21	1	KER	PIJP	selectie	
18		1	KER	PIJP	selectie	
26		2	KER	PIJP	selectie	
5	5	1	KER	PORSELEI	selectie	
20	21	2	KER	PSTG	selectie	
25		1	KER	ROOD	selectie	
26		16	KER	ROOD	selectie	
3	1	2	KER	ROODBAKKEND	selectie	
3	1	2	KER	ROODBAKKEND	selectie	
3	1	1	KER	ROODBAKKEND	selectie	
3	1	3	KER	ROODBAKKEND	selectie	
5	5	2	KER	ROODBAKKEND	selectie	
7	5	1	KER	ROODBAKKEND	selectie	
13	1	1	KER	ROODBAKKEND	selectie	
13	1	2	KER	ROODBAKKEND	selectie	
6	4	1	KER	STG	selectie	
3	1	2	KER	WIT	selectie	
3	1	1	KER	WIT	selectie	
5	5	2	KER	WIT	selectie	
19	12	1	KER	WIT	selectie	
21		3	KER		selectie	
23		5	KER		selectie	
16		1	MCU	MUNT	deselectie	
1		1	MPB	XXX	deselectie	
2		1	MPB	XXX	deselectie	
3	1	2	ODB	BOT	selectie	
4	5	2	ODB	BOT	selectie	
13	1	7	ODB	BOT	selectie	
14		1	ODB	BOT	selectie	
21		1	ODB	BOT	selectie	

25		1	ODB		selectie	
26		1	ODS		selectie	
12	8	1	OPHK	HOUTSKL	selectie	
5	5	1	SLE	DAKLEI	deselectie	
13	1	2	SLE	DAKLEI	deselectie	
		$\Sigma=130$				

